

De taal van de overheid in Nederland

Renkema, Jan

Published in:
Taalbeheersing in de administratie

Publication date:
1976

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Renkema, J. (1976). De taal van de overheid in Nederland. *Taalbeheersing in de administratie*, (141), 573-577.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

I. - Algemeen

DE TAAL VAN DE OVERHEID IN NEDERLAND

'Oosterse wijsheid'

Toen de Chinese wijsgeer Confucius eens gevraagd werd : 'Wat zou u doen, als u geroepen werd een land te besturen ?' gaf hij ten antwoord : 'De taal zuiveren'. De omstanders toonden zich over dit antwoord nogal verbaasd. Hierop verklaarde de meester : 'Als de taal niet zuiver is, dan is hetgeen gezegd wordt niet hetzelfde als hetgeen wordt bedoeld. In dat geval blijven de dingen die gedaan moeten worden ongedaan. Het gevolg is, dat moraal en kunsten achteruitgaan, het recht verdwijnt en de mensen in een hopeloze verwarring komen te verkeren. Vandaar dat er niets willekeurigs mag bestaan in hetgeen gezegd wordt. Dit nu is van het allereerste belang'.
(uit : A. Pieete, *Incorrect Nederlands*, Purmerend 1973⁶)

De Commissie Duidelijke taal

Ook op het Binnenhof in Den Haag is het taalgebruik voorwerp van aanhoudende zorg. Sinds 1973 is daar de Commissie Duidelijke taal actief. Deze commissie houdt zich bezig met de vraag : Hoe kunnen wij het schriftelijk taalverkeer tussen overheid en burger verbeteren ? Graag wil de commissie op ruimere schaal bekendheid geven aan haar activiteiten. Zij hoopt op deze manier meer steun te krijgen bij haar pogingen de taal van de overheid te verduidelijken.

Hoe is de commissie ontstaan ? Regelmatig krijgt de voorzitter van de Tweede Kamer, dr. A. Vondeling, klachten over het ambtelijk taalgebruik. De heer Vondeling vecht al jarenlang tegen duistere ambtenarentaal. Immers, hij heeft als voorzitter van de Tweede Kamer tot taak leiding te geven aan de gedachtenwisseling tussen regering en parlement. Bovendien moet hij de tekst van de schriftelijke vragen beoordelen naar vorm en inhoud.

Enkele jaren geleden wendde de heer H.J.A.M. Vrouwenfelder, lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland, zich tot de heer Vondeling. De heer Vrouwenfelder had bij de algemene beschouwingen over de provinciale begroting kritiek

geleverd op het dikwijls onnodig gebruik van vreemde woorden en ingewikkelde zinswendingen in officiële stukken. Hij hield een redevoering in het Frans, met als argument : Het maakt niets uit of wij in deze vergadering Frans of Nederlands spreken, want geen enkele Nederlander begrijpt ons ambtelijk jargon.

De heren Vondeling en Vrouwenfelder besloten het oordeel van anderen in te winnen over de mogelijkheden om het taalgebruik van de overheid te verbeteren. Zo ontstond een gespreksgroep waarin zitting hebben : vertegenwoordigers van enkele departementen (Algemene zaken, Binnenlandse zaken, Justitie, Onderwijs en wetenschappen), de Raad van State, de Staten-Generaal, de Rijksvoorlichtingsdienst, het Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, de Vereniging van Nederlandse gemeenten, het Algemeen Nederlands verbond, het Genootschap 'Onze taal' en de parlementaire pers. Deze gespreksgroep noemde zichzelf de *Commissie Duidelijke taal*.

Al spoedig bleek dat er vrij veel gedacht en geschreven was over het taalgebruik van de overheid. Onder het materiaal waarover de commissie kon beschikken, bevonden zich niet alleen adviezen, aanbevelingen en richtlijnen van particuliere zijde, maar ook 'Aanwijzingen inzake indeling en stijl van ambtelijke stukken'. Maar van deze 'Aanwijzingen', die op 4 september 1970 door de minister-president zijn vastgesteld, moest de commissie veronderstellen dat zij in ambtelijke kring weinig bekend zijn.

In augustus 1974 bracht de commissie verslag uit van haar eerste activiteiten. Algemeen was men van oordeel dat het taalgebruik in vele ambtelijke stukken voor verbetering vatbaar is. In het verslag staat onder andere : 'De overheid en de volksvertegenwoordiging zullen het voorbeeld moeten geven. De commissie denkt daarbij aan verschillende mogelijkheden, zoals :

- een verzoek aan de secretarissen-generaal van de departementen en met hen vergelijkbare ambtenaren van centrale diensten om het belang van de 'Aanwijzingen' onder de aandacht te brengen van ambtenaren die met het opstellen van stukken zijn belast;
- het bestuderen van de vraag of rapporten, adviezen en aanwijzingen over het onderwerp taalgebruik in overheidsstukken op elkaar kunnen worden afgestemd of tot één geheel verwerkt;

- een aanbeveling om bij elke overheidsinstelling en vertegenwoordigend orgaan althans één ambtenaar in het bijzonder met het toezicht op het taalgebruik te belasten'.

Aan deze laatste aanbeveling is inmiddels gehoor gegeven door het Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf (het knooppunt in het taalverkeer tussen overheid en burger).

Sinds augustus 1975 is daar drs. J. Renkema werkzaam als taalkundig adviseur. Zijn opdracht is : onderzoek verrichten naar het taalverkeer tussen overheid en burger en publikaties voorbereiden over taalverzorging. Ook is hij toegevoegd aan de Commissie Duidelijke taal om adviezen te geven inzake ambtelijk taalgebruik.

'De troonrede van Ridderzaal naar huiskamer'

In het afgelopen jaar hebben de heren Vondeling en Renkema geprobeerd een tekst van de overheid te herschrijven in eenvoudiger Nederlands. Uit de grote stroom van overheidsstukken in 1975 hebben zij de bekendste tekst als voorbeeld genomen : de redevoering met wellicht de grootste kijk- en luisterdichtheid, *de troonrede*. Juist bij deze tekst is een eenvoudig taalgebruik van groot belang. De troonrede is immers het enige staatsstuk waarmee de regering bij monde van de Koningin alle Nederlanders gemakkelijk kan bereiken.

Na bestudering van de tekst bleek al spoedig, dat het betoog onoverzichtelijk was. Ook de zinsbouw was ingewikkeld en de woordkeus onnodig moeilijk. De heren Vondeling en Renkema hebben een poging gedaan de troonrede te vereenvoudigen zonder de inhoud te wijzigen. (De herschrijving heeft de goedkeuring gekregen van de samenstellers van de troonrede.) Ook zijn er een aantal richtlijnen geformuleerd voor eenvoudig taalgebruik. Hieronder volgen vier voorbeelden :

1. Al te plotselinge overgang tussen twee alinea's

TROONREDE

De tariefpercentages zullen met één punt stijgen met uitzondering van het laagste tarief.

De aftrek van reiskosten in het woon-werkverkeer voor werknemers wordt verruimd.

HERSCHRIJVING

Tenslotte : de tariefpercentages van de loon- en inkomstenbelasting gaan met één punt omhoog, behalve het laagste.

Maar aan de andere kant nemen wij ook een aantal maatregelen die de belastingen verlagen. Werknemers mogen voor reiskosten in het woon-werkverkeer meer aftrekken voor de belasting.

De eerste zin vormt het einde van de alinea over belastingverhóging (daarom schrijven wij ook 'Tenslotte'). Maar dan komt zonder enige overgang de alinea over belastingverlágging. De lezer en de luisteraar weten eerder waar ze aan toe zijn als deze overgang wel wordt aangegeven, bij voorbeeld door een algemene zin over belastingverlaging. Ik ga nu even voorbij aan de andere wijzigingen die wij hebben aangebracht.

2. Duistere lengte

TROONREDE

(Het wetsontwerp tot reorganisatie van het binnenlands bestuur zal worden ingediend.) Bij de voor te stellen herverdeling van taken en bevoegdheden tussen provincies-nieuwe stijl en gemeenten gaat de regering tevens uit van het streven naar verdere decentralisatie van rijkstaken en van de erkenning dat rijk, provincie en gemeente staan voor de vervulling van een gemeenschappelijke taak.

HERSCHRIJVING

(Er komt een wetsontwerp om het binnenlands bestuur te reorganiseren.) In dit ontwerp stellen wij u voor, de taken en bevoegdheden van provincies-oude-stijl en gemeenten opnieuw te verdelen. Hierbij streven wij ernaar de rijkstaken verder te decentraliseren en erkennen wij dat rijk, provincie en gemeente een gemeenschappelijke taak hebben te vervullen.

Deze zin uit de troonrede is duister. Hoe komt dit? De zin is te lang (45 woorden) en lijdt aan de 'ing'-ziekte of de naamwoordstijl.

Er staan twee nietszeggende, 'lege', werkwoorden in: 'gaat uit van' en 'staan voor'. Alle belangrijke informatie is in naamwoorden gestopt. Dit maakt de stijl dor en abstract. Van de volgende naamwoorden kun je heel gemakkelijk werkwoorden maken: 'herverdeling', 'het streven', 'decentralisatie', 'erkenning' en 'vervulling'.

U ziet ook dat opsplitsing van de zin de leesbaarheid bevordert. Dit terzijde: 'provincies-nieuwe stijl' in de troonrede is fout; het gaat om 'provincies-oude-stijl'.

3. Omhaal van woorden

TROONREDE

Over het u heden gepresenteerde samenstel van beleidsvoornemens wil het kabinet ook in overleg treden met het georganiseerde bedrijfsleven.

HERSCHRIJVING

Over al deze plannen wil het kabinet ook overleg voeren met het georganiseerde bedrijfsleven.

'Over het u heden gepresenteerde samenstel van beleidsvoornemens ...', is dit nu woordkunst ? Zo'n plechtige stoet van woorden gaat het ene oor in, het andere uit. Duidelijker is : 'over al deze plannen ...'

4. Een zin met meer dan één betekenis

TROONREDE

Te betreuren is dat op het punt van de veiligheid weinig concrete afspraken tot stand zijn gekomen.

HERSCHRIJVING

Wij betreuren het dat over de veiligheid maar een paar concrete afspraken zijn gemaakt.

Wat betekent 'weinig concrete afspraken' ? Hoort 'weinig' bij 'afspraken' of bij 'concrete' ? Zijn er tenminste een paar afspraken gemaakt die concreet zijn ? Of zijn er alleen maar vage afspraken gemaakt ? Hier mag de schrijver de beslissing niet aan de lezer overlaten. Het bleek dat wij hier moesten kiezen voor 'een paar concrete afspraken'.

In dit artikeltje over de activiteiten van de Commissie Duidelijke taal wil ik volstaan met deze vier voorbeelden. Mocht u nog meer willen weten over troonrede en herschrijving, dan kunt u beter het boekje raadplegen dat binnenkort verschijnt bij de Staatsuitgeverij in Den Haag : 'De troonrede van Ridderzaal naar huiskamer'.

Dit boekje krijgt als motto een citaat uit het boek van Denis de Rougemont, *Denken met de handen* : 'Het is voor iedereen die in de twintigste eeuw schrijft een onaangename plicht jacht te maken op de grove misverstanden die overal heersen in de wildernis van de taal'.

De Commissie Duidelijke taal houdt zich van harte aanbevelen voor suggesties om deze 'onaangename plicht' te vervullen. Het adres van de commissie luidt : *Cie. Duidelijke taal*, J. Renkema, Binnenhof 1a, Den Haag.